

УДК 377.3:63

Т. М. Герлянд,
докторант

(Інститут професійно-технічної освіти НАПН України)

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ

У статті проаналізовано основні методичні підходи щодо ефективного забезпечення загальноосвітньої підготовки у закладах професійно-технічної освіти аграрного профілю. Обґрунтовано основні шляхи організації роботи викладача, який забезпечує зв'язки між елементами цієї підготовки та функціонуванням розвитку цієї системи загалом. Здійснено авторський аналіз організації методичної роботи у загальноосвітньому циклі аграрного ПТНЗ, її змісту, форм і методів з метою обґрунтування ефективних векторів забезпечення сучасного рівня викладання і підвищення якості навчання.

Ключові слова: загальноосвітня підготовка, навчальний процес, міжпредметні зв'язки, самоосвітня діяльність.

Актуальність дослідження. Розвиток ринкових відносин в Україні зумовлює підвищення вимог до підготовки робітничих кадрів. Однією із головних причин означеної проблеми варто вважати недостатній рівень розвитку їх підготовки, зокрема загальноосвітньої, яка виступає однією із важливих особистісних якостей майбутнього професіонала, а її розвиток вимагає відповідного педагогічного забезпечення в процесі навчання у професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ).

Аналіз останніх публікацій. Здійснений нами аналіз наукової літератури свідчить про те, що більшість дослідників (М. Агапова, Р. Гуревич, М. Кадемія, Б. Клим, І. Козловська, П. Лузан, В. Лозовецька, Л. Нестерова, А. Пашенко, Л. Сушенцева та ін.), які здійснювали дослідження структури загальноосвітньої підготовки у закладах професійно-технічної освіти, зокрема аграрного профілю, пропонували вирішення проблеми її розвитку на засадах удосконалення дидактичних принципів на всіх етапах навчального процесу. Серед головних професійно-діяльнісних якостей особистості, необхідних для орієнтації у різноманітних ситуаціях навчання, дослідниками визначалися активність, ініціативність, відповідальність, самостійність, творчість, дисциплінованість тощо. Актуальною також видається, на їх думку, потреба розвитку в учнів професійно-технічних навчальних закладів здатності оволодівати новими технологіями, способами пошуку та користування навчальною інформацією, здатністю до самоосвітньої діяльності тощо.

Незважаючи на вагомі теоретичні та методологічні напрацювання з цієї проблеми, існує низка невирішених питань, які пов'язані з питанням організації ефективної загальноосвітньої підготовки у ПТНЗ. Зокрема, недостатньо дослідженими в цьому аспекті є професійна спрямованість навчальних дисциплін та методичний супровід викладача для оволодіння учнями знаннями на належному рівні.

Метою статті є розгляд різноманітних методичних підходів до забезпечення ефективної загальноосвітньої підготовки у закладах професійно-технічної освіти аграрного профілю.

Виклад основного матеріалу. Реалізацію загальноосвітньої підготовки в аграрних ПТНЗ забезпечує педагогічний колектив викладачів. Їх методичне об'єднання (МО) є тим структурним підрозділом, яке сприяє вдосконаленню забезпечення освітніх програм на методичному рівні, для організації взаємодопомоги з метою забезпечення сучасного рівня викладання і підвищення якості навчання підростаючого покоління, вдосконалення навчально-виховного процесу ПТНЗ загалом. До складу методичного об'єднання можуть також входити викладачі професійних дисциплін.

Основними компонентами організації роботи МО є: характеристика кадрового складу; складання чіткого плану роботи, виходячи із завдань, які постають перед ПТНЗ на сьогодні та аналізу діяльності за минулий період; практична реалізація плану роботи МО зусиллями викладачів, що входять до його складу; всебічна взаємодопомога у реалізації поставлених перед викладацьким колективом завдань.

У плані роботи виділяються також основні пріоритети, такі як підвищення якості навчання та якості викладання, вдосконалення навчально-виховного процесу, спрямованого на розвиток особистості учня та ін. Будують роботу МО у межах загальної педагогічної проблеми, над якою працює колектив. У ході обговорення цієї теми на засіданні методичного об'єднання для ефективної роботи бажано конкретизувати її в роботі викладачів різних циклів загалом і кожного окремо. Після визначення теми, над якою працюють викладачі загальноосвітніх дисциплін, потрібно намітити форму її практичного виходу: виступ на семінарі, представлення досвіду роботи з практичним показом (презентацією) на відкритому занятті, доповідь на науково-практичній конференції та ін. Для забезпечення сучасного рівня методичної роботи у ПТНЗ важливо організувати також роботу по ознайомленню з нормативними документами, новинками методичної та спеціальної літератури, монографіями, електронними посібниками тощо.

Здійснений нами аналіз організації методичної роботи у загальноосвітньому циклі аграрних ПТНЗ показав, що основна її відмінність полягатиме не в формах і методах роботи, а в змісті, спрямованому на

професійний профіль установи. Багатоваріантність її організації підготовки характеризується мотивацією до навчання; первинними уявленнями учнів про майбутню професію; позитивним ставленням до ПТНЗ та самого себе; відповідальним ставленням до навчання.

Взаємини викладача з учнями у групах повинні будуватися відповідно до особистісно-орієнтованої та професійно спрямованої моделі спілкування, мета якої – сприяти становленню особистості майбутнього фахівця конкретного профілю [1].

Проект нового Закону України "Про освіту" вводить Зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) як форму об'єктивної оцінки досягнення учнів, які навчаються, згідно до результатів їхнього освоєння основної програми державного освітнього стандарту середньої загальної освіти, відображаючи рівень засвоєння цих знань. Освоєння змісту загальноосвітньої програми у ПТНЗ дозволить знати: цілі державної підсумкової атестації; нормативно-правові основи її проведення; структуру та зміст контрольно-вимірювальних матеріалів із предметів, зокрема кодифікатор елементів його змісту для складання контрольних вимірювальних матеріалів ЗНО; кількість завдань у тесті, окремих його частин; порядок розташування завдань у тесті; типи завдань; загальні вимоги до завдання з розгорнутою відповіддю; специфіку тестової форми контролю, відмінність тестування від інших видів контролю рівня сформованості загальноосвітніх знань, умінь і навичок; обумовленість контролю та атестації учнів ПТНЗ при проведенні ЗНО зі специфікою предмета; кінцевими цілями навчання і призначенням екзаменаційної роботи; специфіку відображення структури предмета в контрольно-вимірювальних матеріалах; можливості тестового контролю у перевірці рівня сформованості загальноосвітньої компетентності; використання тестових технологій як форми поточного і підсумкового контролю рівня загальноосвітніх знань учнів; аналіз типових помилок, що допускаються учнями при виконанні тренувального екзаменаційного тестування, правильне організування навчально-методичної роботи щодо їх профілактики; проведення стандартизованої процедури перевірки і повторної перевірки виконання тестів і завдань; якість виконання завдань з відкритою відповіддю за необхідними критеріями; застосування критеріїв та нормативів оцінки кожного з пред'явлених у системі оцінювання навчальних вмінь.

Організація навчальної роботи у загальноосвітньому циклі ПТНЗ також спрямована на різні види діяльності, зокрема, аудиторні заняття в інтерактивному режимі з використанням мультимедійного обладнання [1: 168]. Зміст цих занять включає не тільки теоретичний матеріал, але й великий обсяг практичних рекомендацій із використання діагностичних завдань ЗНО; самостійну роботу з наступним впровадженням нових технологій у процес викладання загальноосвітніх дисциплін, яка виконується обов'язково і являє собою роботу над одним або декількома модулями ЗНО (теоретичний матеріал, завдання частини А, В, С). Ця робота спрямована на створення практично значимих методичних розробок викладача з підготовки учнів аграрних ПТНЗ до підсумкової атестації.

Методичні особливості цієї роботи включають наступні складові: перевірити ступінь загальноосвітньої підготовки учнів ПТНЗ; визначити рівень сформованості критичного мислення, креативного вирішення навчального завдання; визначити рівень готовності учнів до ЗНО; оцінити технічні можливості загальноосвітніх предметів щодо проведення дистанційних комп'ютерних моніторингових досліджень щодо якості підключення ПТНЗ до глобальної мережі Інтернет.

Сьогодні викладачі ПТНЗ користуються програмами загальноосвітньої школи для учнів 10-11 класів. У пояснювальній записці до кожної програми вказується для якого предмету вона призначена. Майже всі розділи програм рівня стандарту або академічного рівня можна розширювати шляхом викладання курсів за вибором (інтегрованих курсів). Це необхідно здійснювати наступним чином: на вивчення відводиться більше однієї години на тиждень; певні теми можна вивчати поглиблено за рахунок інших тем, які учні розглядали раніше, наприклад, у 9 класі школи, можуть пройти у ПТНЗ лише оглядово.

Вимоги до програми визначають позиції: наявності ознак нормативного документа; обліку основних положень освітньої програми конкретної установи; системності й цілісності змісту загальної освіти; послідовності розташування та взаємозв'язок усіх елементів змісту навчального курсу; обліку міжпредметних зв'язків з іншими предметами навчального плану ПТНЗ; конкретності представлення елементів змісту предмету.

Робочі програми з предметів входять до інваріантної частини базисного навчального плану. Основою для їх складання є навчальні програми. Це документ, який детально розкриває обов'язкові компоненти змісту навчання і параметри якості засвоєння матеріалу з конкретного предмета базисного навчального плану. Програми слугують інструментом для реалізації компонента державного стандарту загальної освіти в ПТНЗ.

Навчальні програми виконують дві основні функції:

Інформаційно-методична функція дозволяє учасникам освітнього процесу отримати уявлення про цілі, зміст загальної стратегії навчання, виховання та розвитку учнів засобами конкретного навчального предмета, внесок кожного предмета у вирішення спільних цілей загальної освіти у ПТНЗ.

Організаційно-плануюча функція розглядає можливий напрям розгортання та конкретизації змісту освітнього стандарту загальної освіти та окремого предмету з урахуванням його специфіки і логіки

викладання. Реалізація цієї функції передбачає також виділення етапів навчання, визначення кількісних і якісних характеристик його змісту на кожному етапі.

До програм з навчальних предметів, що входять до інваріантної частини базисного навчального плану належать:

Авторські програми до підручників загальноосвітньої підготовки.

Авторська програма – це документ, створений на основі державного освітнього стандарту та навчальної програми, має авторську концепцію побудови змісту навчального предмета, курсу, дисципліни (модуля). Вона розробляється одним або групою авторів. Для авторської програми характерні оригінальна концепція і структура побудови змісту. До них викладач складає тільки календарно-тематичне планування, що відображає особливості загальноосвітнього процесу в ПТНЗ.

Програми, складені одним викладачем або колективом. У цьому випадку для розробки робочої програми викладачі можуть брати за основу:

– авторські програми та навчальні програми з конкретного предмета (в нашому випадку, останні програми є обов'язковим документом-орієнтиром, що надає коригування авторським програмам);

– освітні програми і матеріали авторського навчально-методичного комплексу (при відсутності відповідних авторських програм до переліку підручників, наявних у списку рекомендованих для використання у закладі);

– навчальні програми по окремих навчальних предметах загальної освіти.

Укладач робочої програми може самостійно: розширити перелік досліджуваних тем, понять у межах навчального навантаження, розкривати зміст розділів, тем, визначених у державному освітньому стандарті, й навчальній програмі; конкретизувати і деталізувати теми; встановлювати послідовність вивчення навчального матеріалу; розподіляти навчальний матеріал за роками навчання; розподіляти час, відведений на вивчення курсу, між розділами і темами по їх дидактичній значущості, а також виходячи з матеріально-технічних ресурсів ПТНЗ; конкретизувати вимоги до результатів освоєння основної освітньої програми навчання; обирати, виходячи із завдань, предмети, завдання, методики, технології навчання і контролю рівня навчальної підготовленості учнів.

Робочі програми додаткових предметів, елективних (інтегрованих), факультативних курсів, предметних гуртків та інших об'єднань додаткової освіти.

Робочі програми додаткових предметів, елективних (інтегрованих), факультативних курсів, предметних гуртків, введених до навчального плану відповідно до особливостей освітньої політики загальноосвітнього закладу, статусу (типу та профілю, освітніх потреб і запитів учнів, особливостей контингенту учнів), можуть розроблятися на основі різноманітних програмних і методичних матеріалів. Такими матеріалами можуть бути: програми установ професійно-технічної освіти; програми, що реалізуються в установах додаткової освіти; авторські програми факультативних, елективних (інтегрованих) курсів, підготовленими іншими викладачами, опублікованими в методичних виданнях; довідкова та методична література; інші інформаційні джерела.

Така різноманітність визначається тим, що, як правило, ці програми спрямовані на освоєння змісту, який не входить у державні освітні стандарти загальної освіти і викладач, за відсутності готових авторських програм, може користуватися різноманітними джерелами. При наявності апробованих авторських програм по факультативним, елективним (інтегрованим) курсам, предметним гурткам вони можуть використовуватися викладачем у якості робочих.

Структура робочої програми є формою представлення навчального предмета, дисципліни (модуля) як цілісної системи, що відображає внутрішню логіку організації навчально-методичного матеріалу, і включає в себе наступні елементи: титульний лист; пояснювальну записку; основний зміст; вимоги до рівня підготовки учнів; календарно-тематичне планування; перелік навчально-методичного забезпечення [2 : 10].

Календарно-тематичне планування є одним із найважливіших компонентів робочої програми, тому що дозволяє розподілити весь навчальний матеріал згідно з планом і річним графіком роботи аграрного професійно-технічного навчального закладу. Робочі програми для вивчення предмета на базовому рівні є інструментом для реалізації державного стандарту загальної освіти і дозволяють якісно здійснити загальноосвітню підготовку учнів. Основою для складання цих програм (як було зазначено вище) є навчальні програми.

Ці програми для вивчення предметів орієнтовані на підготовку учнів до подальшої професійної освіти, забезпечують цю підготовку. Основою для складання цих програм є навчальні програми профільного рівня.

Для реалізації додаткової підготовки учнів у ПТНЗ реалізуються також програми поглибленого і розширеного вивчення предмета.

В якості робочих програм для поглибленого вивчення предмета, як правило, використовуються авторські програми, запропоновані викладацькими колективами, авторами підручників для поглибленого вивчення предметів, рекомендованих або допущених Міністерством освіти і науки України. За

відсутності таких програм викладачем (колективом викладачів) можуть бути розроблені робочі програми для поглибленого вивчення предмета з професійною спрямованістю [3: 234].

В основній школі за основу береться приблизна програма по предмету (гарантія виконання вимоги державного стандарту) з поглибленим вивченням окремих тем і питань. У ПТНЗ програма поглибленого вивчення предмета може бути складена на основі: прибливної програми профільного рівня з поглибленим вивченням окремих тем і питань; авторської програми для профільного вивчення предмета з поглибленим вивченням окремих тем і питань. Також програмою поглибленого вивчення предмета може бути визнана авторська програма за умови, що учням запропоновані елективні (інтегровані) курси, що поглиблюють окремі питання досліджуваного предмета (тобто, програма поглибленого вивчення предмета може включати програми елективних (інтегрованих) курсів, що буде фундаментом для програми поглибленого вивчення предмета). При умові, що при розробці цих програм викладачем (колективом викладачів) повинні бути виконані наступні умови:

– програма має бути розглянута в освітній установі (методична рада, засідання ради міських та обласних центрів професійно-технічної освіти та ін.);

– програма повинна пройти апробацію в освітньому закладі та отримати експертний висновок про хід реалізації та отримані результати (в сукупності ці дії забезпечують внутрішнє рецензування програми);

– програма повинна пройти зовнішнє рецензування на предметних (предметно-методичних) кафедрах профільних (педагогічних) вузів, установ підвищення кваліфікації (регіональних, республіканських).

Робочі програми для розширеного вивчення предметів, як правило, забезпечують додаткову підготовку за певним напрямом загальноосвітньої (суспільно-гуманітарним або природничо-математичним). Програма для розширеного вивчення предмета передбачає наявність додаткового змісту (не менше 10-15 %), який дозволить вивчити додаткові питання, теми, які не містяться у програмі. Зміст додатково запропонованого матеріалу відображає особливості освітньої політики ПТНЗ, його профіль, напрями професійної підготовки, потреби і запити тих, хто навчаються, авторський задум викладача.

Розробник програми розширеного вивчення предмета в пояснювальній записці повинен обґрунтувати цілі включення додаткового матеріалу, виділити запланований результат, описати способи перевірки отриманого результату; вказати наявні ресурси для освоєння запропонованого змісту навчальної дисципліни.

Програма розширеного вивчення предмета проходить процедуру внутрішнього рецензування у ПТНЗ за наступними напрямками: представляється на засідання МО закладу; проходить апробацію, на предмет ефективності внесених доповнень у закладі.

Кожний звітний період (чверть, семестр, півріччя) календарно-тематичний план робочої програми в аграрному ПТНЗ повинен бути співвіднесений із журналом групи та звітом викладача про проходження програмного матеріалу. У разі їх розбіжності викладач обґрунтовує і вносить зміни до календарно-тематичного плану, забезпечуючи умови для проходження цієї програми в повному обсязі за меншим або більшим терміном розподілу часу на вивчення конкретних навчальних тем.

Висновки. Отже, в результаті загальноосвітньої підготовки здійснюється сукупність використання необхідних форм і засобів її здійснення викладачем, завдяки яким майбутні кваліфіковані робітники орієнтуються на аграрну професійну діяльність. В учнів ПТНЗ така здатність може відобразитись у пошуку і використанні навчальної інформації, діях самоосвітньої діяльності для досягнення позитивних навчальних результатів.

Для підвищення професійного рівня викладачів загальноосвітніх дисциплін варто систематично проводити комплексні заходи у вигляді семінарів, курси підвищення кваліфікації, довгострокові або короткотривалі проекти, роботу творчих груп викладачів з узагальнення та поширення ефективного педагогічного досвіду, у межах яких варто переводити діяльність викладачів з режиму отримання інформації до режиму інноваційної роботи, спільний пошук робочих орієнтирів для ефективності викладання предметів загальноосвітнього циклу в сучасних аграрних ПТНЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кадемія М. Ю. Використання активних форм навчання у підготовці кваліфікованих робітників [Електронний ресурс] / М. Ю. Кадемія // Гуманізм та освіта : [IX міжнародна науково-практична конференція. Електронне наукове видання матеріалів конференції]. – Режим доступу : conf.vntu.edu.ua/humed/2008/2/.
2. Бірюкова В. Зміст навчання в системі професійно-технічних закладах України / В. Бірюкова // Профтехосвіта. – 2010. – №11 (23). – С. 8–11.
3. Омеляненко В. Л. Теорія і методика виховання : [навчальний посібник] / В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2008. – 415 с.
4. Агапова М. Б. Технологічний підхід до формування професійних інтересів учнів професійно-технічних навчальних закладів у процесі фахової підготовки / М. Б. Агапова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : [зб. наук. праць] / [редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін.]. – К.-Вінниця : ДОВ Вінниця, 2008. – Вип. 17. – С. 166–172.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Kademiya M.Yu. Vykorystannya aktyvnykh form navchannya u pidgotovtsi kvalifikovanykh robotnykiv [The Usage of Active Teaching Forms in the Specialized Workers Training] [Elektronnyi resurs] / M. Yu. Kademiya // Gumanizm ta osvita [Humanism and Education] : [IX Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya. Elektronne vydannya materialiv konfenentsii]. – Rezhym dostupu : conf.vntu.edu.ua/humed/2008/2/.
2. Biryukova V. Zmist navchannya v systemi profesiino-tekhnichnykh navchal'nykh zakladiv Ukrainy [The Contents of Education in the System of the Professional-Technical Educational Establishments] / V. Biryukova // Proftekhosvita [Professional Technical Education]. – 2010. – №11 (23). – S. 8–11.
3. Omelyanenko V. L. Teoriya i praktyka navchannya [Theory and Practice of Education] : [navchalnyi posibnyk] / V. L. Omelyanenko, A. I. Kuzminskiy. – K. : Znann'ya, 2008. – 415 s.
4. Agapova M. B. Tekhnologichni pidkhid do formuvannya profesiynykh interesiv uchniv prifesiyno-tekhnichnykh navchal'nykh zakladiv u protsesi fakhovoi pidgotovky [The Technological Approach to the Formation of Pupils' Professional Interests in the Vocational Educational Establishments in the Process of the Professional Preparation] / M. B. Agapova // Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiyni metodyki navchann'ya v pidgotovtsi fakhivtsiv : metodologiya, teoriya, dosvid, problemy [Modern Informational Technologies and Innovational Teaching Methodologies in the Specialists' Training : Methodology, Theory, Experience, Issues] : [zb. nauk. prats'] / [redkolegiya: I. A. Zyazyun (golova) ta in.]. – K. :-Vinnytsya : DOV Vinnitsya, 2008. – Vyp. 17. – S. 166–172.

Матеріал надійшов до редакції 19.05. 2014 р.

Герлянд Т. Н. Методические подходы к обеспечению эффективности общеобразовательной подготовки будущих квалифицированных рабочих аграрного профиля.

В статье проанализированы основные методические подходы к эффективному обеспечению общеобразовательной подготовки в учреждениях профессионально-технического образования аграрного профиля. Обоснованы основные пути организации работы преподавателя, который обеспечивает связь между элементами этой подготовки и функционированием развития этой системы в целом. Осуществлен авторский анализ организации методической работы в общеобразовательном цикле аграрного ПТУЗ, ее содержания, форм и методов с целью обоснования эффективных векторов обеспечения современного уровня преподавания и повышения качества обучения.

Ключевые слова: *общеобразовательная подготовка, учебный процесс, межпредметные связи, самообразовательная деятельность.*

Gerlyand T. N. Methodical Approaches, Ensuring the Effectiveness of the Future Agrarian Skilled Worker's Comprehensive Training.

The article analyzes basic methodological approaches, ensuring the effective educational training in the institutions of vocational technical education of the agrarian profile. Basic ways of organizing the teachers' work, which provides connections between elements of the training and the developmental operation of the system as whole, are clarified. The author's analysis is made concerning the methodical work in the general educational cycle in the vocational technical educational agrarian institution, its content, forms and methods in order to the current level of teaching and enhance learning. The question of the professional orientation of academic disciplines is considered, primary types and functions of educational programmes and the teacher's methodological support to give students the knowledge at the appropriate level in the agricultural sector are illustrated.

Key words: *general education, educational process, between subject communications, self-educational activities.*